

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آموزش و پرورش منطقه ۶ تهران

دبیرستان ماندگار البرز

همایش جمع بندی تشریحی

درس دین و زندگی ۳ - رشته ریاضی - تجربی - انسانی

خردادماه ۱۴۰۵

استاد سلیقه

پویش علمی
ماندگار البرز

الف-سوالات امتحان نهایی:

۱- پیام آیات و احادیث ۲ تا ۳ نمره

۱- مفاهیم کلیدی آیات (کلید واژه)

۲- سوال از آیات

۳- رشته ریاضی و تجربی ترجمه آیات سوال نمی آید

۴- رشته انسانی ۱ نمره از آیاتی که در کتاب ترجمه نشده، سوال می آید

نکته: در دینی یازدهم درس مربوط به امامت و ولایت حضرت علی (ع) دو آیه تطهیر و ولایت و حدیث ثقلین باید متن و ترجمه آیه حفظ شود

۵- از آیات ابتدای درس ها سوال طرح نمی شود

۲- جملات صحیح و غلط ۱/۵ نمره

تذکر: در پاسخنامه درست و نادرست یا صحیح و غلط نوشته شود (از تیک و ضربدر استفاده نکنید)

۳- کشف ارتباط (وصل کردنی) ۱ نمره

۴- تعریف مفاهیم (اصطلاحات) ۱ تا ۲ نمره

۵- چند گزینه ای ۱ تا ۱/۵ نمره

۶- پاسخ کوتاه ۳ تا ۴ نمره مفهوم خواسته شده بصورت کوتاه نوشته شود

۷- درک مطلب ۱ نمره

۸- تشریحی (شرح دهید- توضیح دهید- بیان کنید- تشریح نمایید) حدوداً ۲ نمره

ب - چگونه دینی بخوانیم؟

۱- مبنا قراردادن کتاب (استفاده از **کتاب کمک آموزشی** در کنار کتاب **نه به جای کتاب درسی**)

۲- خواندن خط به خط متن کتاب درسی (دور کلمات کلیدی خط بکشید)

مثال: «ای هشام، خداوند رسولانش را به سوی بندگان نفرستاد، جز برای آنکه بندگان در پیام الهی **تعقل** کنند...»

بخشهایی که از آنها سوال طرح نمی شود:

۱- بیشتر بدانیم

۲- پاسخ به سوالات شما

۳- پیشنهاد

۴- دانش تکمیلی

۵- فعالیتهایی که با علامت ستاره (*) مشخص شده اند

۶- پاورقی ها

پویش علمی
ماندگارالبرز

همایش های جمع بندی تشریحی

پویش علمی
ماندگارالبرز

پویش جهاد علمی دبیرستان ماندگارالبرز

۳- خلاصه نویسی بهترین روش مطالعه دین و زندگی (نکات کلیدی)

۴- مفهومی خواندن نه حفظ کردن (چه نوع سوالی ممکن است طرح شود)

۵- توجه به قسمتهای:

۱- تدبیر

۲- تفکر در احادیث

۳- اندیشه و تحقیق

۶- حل نمونه سوال (نهایی - مدارس برتر)

۷- استفاده از جزوات کمک آموزشی

۸- توجه به اشعار

۱- مفهوم آن چیست؟ درباره چه موضوعی است؟

۲- زیر مجموعه کدام عنوان درسی است؟

۳- ارتباط مفهومی با کدام آیه یا حدیث دارد؟

۹- کلمات: چون ، زیرا ، تا ، به دلیل ، به خاطر..... مهم هستند

آدرس کانال درس دین و زندگی دبیرستان ماندگار البرز در نرم افزار بله

@dini2_alborz

یازدهم ریاضی - تجربی - انسانی

@dini3_alborz

دوازدهم ریاضی - تجربی - انسانی

پویش علمی
ماندگار البرز

پویش جهاد علمی دبیرستان ماندگار البرز

ج- علت و معلول

*** علت به معنای وجود دهنده و معلول به معنای گیرنده وجود می باشد.**

*** معلول همیشه وابسته به علت بوده و بدون آن تحقق نمی یابد و در مقام وجود یافتن همیشه موخر از علت است.**

*** کلمات سمت راست جدول مترادف با علت هستند و در جمله به جای علت بکار می روند**

*** کلمات سمت چپ جدول مترادف با معلول هستند و در جمله به جای معلول بکار می روند**

پویش علمی
ماندگار البرز

توضیح : در جمله ، بعضی اوقات علت مقدم است و بعضی اوقات معلول:

مانند: **تقدم علت** : بخاری باعث گرمای کلاس است

تقدم معلول : گرمای کلاس ناشی از بخاری است

۱- افزایش خود شناسی سبب (سرچشمه - موجب - علت) افزایش بندگی (معلول) می شود.

افزایش بندگی (معلول - بازتاب - مولود) ناشی از افزایش خود شناسی (علت) آن هاست. دینی ۳

۲- ای هشام، خداوند رسولانش را به سوی بندگان نفرستاد (علت)، جز برای آنکه بندگان در پیام الهی
تعقل کنند (معلول) دینی ۲

همایش های جمع بندی تشریحی

کلمات هم معنی معلول	کلمات هم معنی علت
نتیجه (نتایج)	علل
اثر (اثرات)	عامل (عوامل)
ثمر - ثمره (ثمرات)	سبب (اسباب)
مولود	باعث
تابع	ریشه (ریشه ها)
پیامد	اساس
محصول	متبوع
زاینده	زاینده
نشانه گر	موجب
حاکی	مستلزم
بازتاب	سر چشمه
بر آمده	منشا
مرهون	لازمه
به خاطر	دلیل
وابسته	
ملزوم	

پویش علمی
ماندگار البرز

پویش جهاد علمی دبیرستان ماندگار البرز

تفکر و اندیشه

تهیه شده

توسط

حسین سلیقه

اندیشه مانند بذری است که در ذهن جوانه می‌زند، در دل و قلب ریشه می‌دواند و برگ و بار آن به صورت اعمال ظاهر می‌گردد.

اندیشه، بهار جوانی را پرطراوت و زیبا می‌سازد، استعدادها را شکوفا می‌کند و امید به آینده‌ای زیباتر را نوید می‌بخشد. علاوه بر آن می‌تواند برترین عبادت‌ها باشد. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید:

* **أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ إِدْمَانُ التَّفَكُّرِ فِي اللَّهِ وَفِي قُدْرَتِهِ** **پیام ایه: اهمیت تفکر در باره خداوند**

برترین عبادت، اندیشیدن مداوم درباره خدا و قدرت اوست.

این بخش از کتاب به همین عبادت پرداخته است: اندیشه درباره خدا

نکته- تفکر=تعقل=تدبر=فکر کردن=اندیشیدن

دست‌اول

هستی بخش

تهیه شده توسط

حسین سلیقه

آیا تاکنون برایتان پیش آمده است که در فضایی آرام نشسته و به دور از هیجان و هیاهوی زندگی دربارهٔ این جهان پر جنب و جوش تفکر کرده باشید؟ تفکر دربارهٔ جهان دوردست؛ یعنی آسمان بی کران با کهکشان‌ها، منظومه‌ها، خورشید و سیارگان؛ و تفکر دربارهٔ همین جهان نزدیک، یعنی زمین با جنگل‌ها، دریاها، بیابان‌ها، جانوران، گیاهان و گل‌های زیبایش.

آیا هرگز دربارهٔ آغاز و پایان این هستی پهناور فکر کرده‌اید؟ به راستی این میلیاردها میلیارد کهکشان و ستاره و سیاره، با میلیاردها موجود متنوع از کجا آمده‌اند؟ موجودات جهان، هستی خود را وامدار چه کسی هستند؟!

نیاز
پیدایش
بنا

ن * 1 در باره نیازمندی جهان هستی به خداوند در پیدایش استدلال کنید
مقدمه اول: ما و موجودات جهان هستی وجود و هستی مان از خودمان نیست
مقدمه دوم: هر پدیده ای که وجودش از خودش نباشد نیازمند پدید آورنده است
نتیجه: ما و موجودات جهان نیاز به پدید آورنده داریم
خدا
نیازمندی جهان به خدا در پیدایش

هر کدام از ما، براساس فطرت خویش، خدا را می یابیم و حضورش را درک می کنیم. به روشنی می دانیم در جهانی زندگی می کنیم که آفریننده ای حکیم آن را هدایت و پشتیبانی می کند و به موجودات مدد می رساند. با وجود این شناخت اولیه، قرآن کریم ما را به معرفت عمیق تر درباره خداوند فرا می خواند و راه های گوناگونی را برای درک وجود او و نیز شناخت صفات و افعال او به ما نشان می دهد. یکی از این راه ها، تفکر درباره نیازمند بودن جهان، در پیدایش خود، به آفریننده است. بیان این راه به شرح زیر است:

* اگر به خود نظر کنیم، خود را پدیده ای می یابیم که وجود و هستی مان از خودمان نیست. در اشیای پیرامون نیز که بیندیشیم، آنها را همین گونه می بینیم؛ حیوانات، گیاهان، جمادات، زمین، ستاره ها و کهکشان ها، همه را پدیده هایی می یابیم که وجودشان از خودشان نبوده و نیست.

* پدیده ها، که وجودشان از خودشان نیست، برای موجود شدن نیازمند به پدیدآورنده ای هستند که خودش پدیده نباشد، بلکه وجودش از خودش باشد؛ همان طور که چیزهایی که شیرین نیستند، برای شیرین شدن نیازمند به چیزی هستند که خودش شیرین باشد. عبدالرحمان جامی این معنا را در دو بیت چنین بیان می کند:

چون تواند که بود هستی بخش *
ناید از وی صفت آب دهی^۲

پدیده هایی که وجودشان از ذات نیافته از هستی، بخش
خودشان نیست نیازمند پدید آورنده هستند
خشک ابری که بود ز آب تهی

آری در آفرینش نیز^۲ یک موجود فقط در صورتی در وجود خود نیازمند به دیگری نیست که خودش ذاتاً موجود باشد. در این صورت، چنین چیزی دیگر پدیده نیست و نیاز به پدیدآورنده نخواهد داشت؛ همواره بوده است و همواره خواهد بود.

* با توجه به دو مقدمه فوق می توانیم نتیجه بگیریم که ما و همه پدیده های جهان، در پدید آمدن و هست شدن خود به آفریننده ای نیازمندیم که خودش پدیده نباشد و سرچشمه هستی باشد. این وجود برتر و متعالی «خدا» نامیده می شود.

۱- «بخش» در مصرع اول به معنای بهره و سهم است و در مصرع دوم به معنای عطا کردن.

۲- جامی، هفت اورنگ، سبحة الابرار، بخش ۱۹.

توضیحات صفحه قبل را به صورت یک استدلال، به طور خلاصه بنویسید.

مقدمه اول: ما و این جهان وجودمان از خودمان نیست.

مقدمه دوم: موجوداتی که وجودشان از خودشان نیست نیازمند پدید آورنده هستند.

نتیجه: ... همه پدیده ها نیازمند پدید آورنده هستند.

پاسخ سؤالات شما (۱)

برخی می پرسند: چرا موجودات این جهان باید به آفریننده نیاز داشته باشند اما خود آفریننده به خالق نیاز نداشته باشد؟!

در پاسخ می گوئیم: اگر با دقت بیشتر استدلال بیان شده در صفحه قبل را مرور کنیم، متوجه می شویم که جایی برای طرح این سؤال باقی نمی ماند. آن استدلال نمی گوید که «هرموجودی» به آفریننده نیاز دارد. بلی، اگر کسی این را بگوید، باید نتیجه بگیرد که خدا هم به آفریننده نیازمند است. نتیجه چنین حرفی این است که هیچ چیزی وجود پیدا نکند، زیرا هر موجودی را که ما فرض کنیم، باید قبل از آن موجودی باشد تا آن را پدید آورد و این سلسله تا بی نهایت پیش خواهد رفت و هیچ گاه، هیچ موجودی پدید نخواهد آمد.

به عنوان مثال، در ساختار ساعت، ممکن است ده ها چرخ دنده وجود داشته باشد که هر یک باعث حرکت دیگری می شود. چرخ دنده اول، چرخ دنده دوم را می چرخاند و چرخ دنده دوم چرخ دنده سوم را و... اگر به حرکت این چرخ دنده ها دقت کنید متوجه خواهید شد که موتور درون ساعت علت اصلی حرکت این چرخ دنده ها است که آن موتور برای حرکت خودش، نیاز به هیچ چرخ دنده ای ندارد. حال فرض کنید تعداد این چرخ دنده ها بی نهایت است و همگی در حال چرخیدن هستند. آیا امکان دارد که زنجیره این چرخ دنده ها به هیچ موتوری که حرکت دهنده چرخ دنده ها باشد، نرسد؟ چنین چیزی غیر ممکن است؛ یعنی امکان ندارد که بی نهایت چرخ دنده در حال چرخیدن باشند ولی هیچ محرک (موتور) مستقل و بی نیازی سبب ایجاد حرکت در آنها نباشد. این همان مفهوم «تسلسل علت ها» است، یعنی اینکه سلسله علت و معلول ها تا بی نهایت ادامه یابد و به علتی نخستین ختم نشود، و این مطلب از نظر عقلی محال است.

با توجه به این نکته، عقل انسان نمی گوید که هر موجودی به آفریننده نیاز دارد، همان طور که

نمی‌گوید تمام چیزهای شیرین، حتی شکر و قند، نیازمند به یک شیرین‌کننده هستند، بلکه ذهن ما اگر موجودی را ببیند که قبلاً نبوده و بعد پدید آمده، در اینجا می‌گوید «پدیده» نمی‌تواند خود به خود پدید آید و حتماً آفریننده‌ای آن را پدید آورده است. همان‌طور که ذهن ما نمی‌پذیرد که یک پدیده بدون پدیدآورنده باشد همان‌طور هم، برعکس، نمی‌پذیرد وجودی که ذاتاً موجود است نیازی به پدیدآورنده داشته باشد.

3 چه تفاوتی میان رابطه یک ساختمان با سازنده آن و جهان هستی با خداوند وجود دارد؟ مثال بزنید

نیازمندی جهان به خدا در بقا 4 رابطه خداوند با جهان هستی در بقا را با مثال توضیح دهید

شما حتماً نام مسجد گوهرشاد را که در جوار حرم مطهر امام رضا (علیه السلام)، است، شنیده‌اید. شاید بارها آن را دیده و در آن نماز خوانده‌اید. این مسجد یکی از شاهکارهای هنر ایرانی بازمانده از دوره تیموریان است و جاذبه زیادی برای گردشگران و زائران دارد. این مسجد باشکوه همچنان باقی است، اما از معمار و بنا و کارگرانی که آن را با عشق و هنر بنا کرده‌اند خبری نیست. آیا رابطه خدا با جهان نیز مانند رابطه بنا با مسجد است؟

اگر اندکی دقت کنیم، درمی‌یابیم که ³ (یک تفاوت بنیادین میان این دو رابطه وجود دارد. مسجد گوهرشاد از مصالح ساختمانی مانند خاک و سنگ و گچ و چوب و کاشی و... تشکیل شده که هیچ‌کدام از آنها را بنا به وجود نیافریده است. هریک از این مصالح نیز خواصی دارند که بنا آن را ایجاد نمی‌کند. بنا نه چسبندگی گچ را ایجاد می‌کند و نه سختی و استحکام سنگ را؛ به عبارت دیگر بنا نه اجزای ساختمان را پدید آورده و نه خواص آن اجزا را. کار بنا فقط جابه‌جا کردن مواد و چینش آنها است. اما خداوند، خالق سنگ و گچ و چوب، و خواص آنها و حتی خالق خود بنا است ³). بر این اساس وجود بنا و نیز وجود مصالح و خواص آنها، همه وابسته به خداست و خداوند هر لحظه اراده کند، آنها از بین می‌روند و ساختمان تلاشی می‌گردد. به همین جهت، جهان همواره و در هر «آن» به خداوند نیازمند است و این نیاز هیچ‌گاه قطع یا کم نمی‌شود.

4 (به عنوان مثال می‌توان گفت که رابطه خداوند با جهان، تا حدی شبیه رابطه مولّد برق با جریان برق است؛ همین که مولّد متوقف شود جریان برق هم قطع می‌گردد و لامپ‌های متصل به آن نیز خاموش می‌شوند.) بنابراین، مسجد با ساخته شدن، از بنا بی‌نیاز می‌شود اما موجودات چنین نیستند و پس از بیدایش نیز همچنان، مانند لحظه نخست خلق شدن، به خداوند نیازمند هستند. از این رو دائماً با زبان حال، به ییشگاه الهی، عرض نیاز می‌کنند.

تهیه شده

زبان حال موجودات را مولوی این گونه بیان می کند: پیام شعر: رابطه خداوند با موجودات-نیاز موجودات به خداوند در بقا

ما چو نایم و نوا در ما ز توست ما چو کوهیم و صدا در ما ز توست
 ما که باشیم ای تو ما را جان جان تا که ما باشیم با تو در میان
 ما عدم هاییم و هستی های ما تو وجود مطلق، فانی نما
 * ما همه شیران ولی شیر عَلم^۱ حمله مان از باد باشد دم به دم^۲

تدبر در قرآن

* در آیات زیر تدبر کنید و به سؤالات پاسخ دهید.

ای مردم
 بیدار
 بت

■ یا أَيُّهَا النَّاسُ مخاطب آیه مردم

انتم الْفُقَرَاءُ اَلَى اللّٰهِ نیازمندی انسان به خداوند

وَاللّٰهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ^۳ بی نیازی خداوند از موجودات

شما به خداوند نیازمند هستید
 و خدا است که [تنها] بی نیاز ستوده است.

■ يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ هستی بخشی خداوند

همه موجودات

هر آنچه در آسمان ها و زمین است، پیوسته از او
 درخواست می کند.

او همواره دست اندرکار امری است.

كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ^۴

نیاز موجودات به خداوند در بقا

۱- فکر می کنید چرا موجودات پیوسته از خداوند درخواست دارند؟ زیرا نیازمندند و از خود چیزی ندارند

۲- نیاز انسان به خدا شامل چه چیزهایی می شود؟ همه چیز

منظور از اینکه

۳- خداوند هر لحظه دست اندرکار امری است چیست؟ یعنی او هستی بخشی به موجودات است

5 دیدگاه انسان های آگاه نسبت به نیاز به خداوند چگونه است؟

۶ چرا پیامبر اسلام از خداوند می خواهد که برای یک لحظه هم لطف و رحمت خاص را از او نگیرد؟

آگاهی، سرچشمه بندگی
 علت معلول

انسان های ناآگاه نسبت به نیاز دائمی انسان به خداوند، بی توجه اند؛ اما انسان های آگاه دائماً سایه لطف و رحمت خدا را احساس می کنند و خود را نیازمند عنایات پیوسته او می دانند. (هرچه معرفت انسان به خود و رابطه اش با خدا بیشتر شود، نیاز به او را بیشتر احساس و ناتوانی و بندگی خود را بیشتر ابراز می کند).

افزایش خودشناسی ← درک بیشتر فقر و نیاز ← افزایش بندگی
 علت معلول ۲ علت معلول ۱

۱- عَلم: پرچم؛ در اینجا مولوی انسان ها را به شیرهایی تشبیه کرده که بر روی پرچم نقاشی شده اند و بر اثر وزش باد تکان می خورند.

علت ←

۲- مثنوی، مولوی، دفتر اول (با اندکی تلخیص)

۳- سورة فاطر، آیه ۱۵.

۴- سورة رحمن، آیه ۲۹.

برای همین است که پیامبر گرامی ما، با آن مقام و منزلت خود در پیشگاه الهی، عاجزانه از خداوند می خواهد که برای یک لحظه هم، لطف و رحمت خاصش را از او نگیرد و او را به حال خود واگذار نکند:

اَللّٰهُمَّ لَا تَكِلْنِيْ اِلَى نَفْسِيْ طَرَفَةً عَيْنٍ اَبَدًا؛ خدایا هیچ گاه مرا چشم به هم زدنی به خودم وامگذار!*

پیام حدیث: درک فقر و نیازمندی انسان به خداوند

نور هستی

قرآن کریم، رابطه میان خداوند و جهان هستی را با کلمه‌ای بیان می کند که در نظر اول برای ما شگفت انگیز می نماید. اما پس از تفکر دقیق به معنای آن پی می بریم؛ قرآن کریم می فرماید:

اَللّٰهُ نُوْرُ السَّمٰوٰتِ وَ الْاَرْضِ...۲

رابطه خداوند با موجودات

ما با نور خورشید، نور لامپ و انواع نورهای دیگر آشنا هستیم و می دانیم که خداوند از نورهایی نیست که از اجسام ناشی می شوند، یعنی منشأ مادی دارند. پس، نور بودن خداوند به چه معناست؟ نور آن چیزی است که خودش پیدا و آشکار است و سبب پیدایی و آشکار شدن چیزهای دیگر نیز می شود. نورهای معمولی هم این خاصیت را دارند که خودشان آشکارند و سبب آشکار شدن اشیای دیگر هم می شوند.

7 (خداوند نور هستی است. یعنی تمام موجودات، «وجود» خود را از او می گیرند، به سبب او پیدا و آشکار شده و پا به عرصه هستی می گذارند و وجودشان به وجود او وابسته است.) به همین جهت، هر چیزی در این جهان، بیانگر وجود خالق و آیه‌ای از آیات الهی محسوب می شود. درواقع، ^{8 زیر*} هر موجودی در حدّ خودش تجلّی بخش خداوند و نشانگر حکمت، قدرت، رحمت و سایر صفات الهی است.) از همین رو آنان که به دقت و اندیشه در جهان هستی می نگرند، در هر چیزی خدا را مشاهده می کنند و علم و قدرت او را می بینند.

به هر چیزی که دید، اوّل خدا دید^۲

دلی کز معرفت نور و صفا دید

*

مشهود بودن خداوند در عالم هستی

و به تعبیر بابا طاهر:

به دریا بنگرم دریا تو بینم

به صحرا بنگرم صحرا تو بینم

نشان از قامت رعنا تو بینم^۴

به هر جا بنگرم کوه و در و دشت

۱- تفسیر قمی، علی بن ابراهیم قمی، ج ۲، ص ۷۴.

۲- سورة نور، آیه ۳۵.

۳- گلشن راز، شیخ محمود شبستری.

۴- بابا طاهر، دو بیتی شماره ۱۶۲.

امام علی (علیه السلام) می فرماید :

ما رَأَيْتُ شَيْئًا
إِلَّا وَرَأَيْتُ اللَّهَ
قَبْلَهُ وَبَعْدَهُ وَمَعَهُ^۱
هیچ چیزی را ندیدم
مگر اینکه خداوند را
قبل و بعد و با آن دیدم

مقصود امام علی (علیه السلام) از اینکه می فرماید قبل و بعد و همراه هر چیزی خدا را دیدم چیست؟

منظور این است که موجودات هم در پیدایش و هم در بقای خود نیازمندند و همگی نشانگر وجود خداوند می باشند

اینکه انسان بتواند با هر چیزی خدا را ببیند، معرفتی عمیق و والا^۲ است که در نگاه نخست مشکل به نظر می آید، اما هدفی قابل دسترس است، به خصوص برای جوانان و نوجوانان که باکی و صفای قلب^۳ دارند. اگر قدم پیش گذاریم و با عزم و تصمیم قوی حرکت کنیم، به یقین خداوند نیز کمک خواهد کرد و لذت چنین معرفتی را به ما خواهد جشانید.

9 موضوعاتی که می خواهیم در باره آنها تحقیق کنیم چند دسته اند؟ با مثال توضیح دهید

ناتوانی در شناخت ذات و چیستی خداوند

اکنون ممکن است برای شما این سؤال پیش آید که آیا می توان به ذات خداوند پی برد و چیستی او را مشخص کرد؟^۹

در پاسخ می گوئیم: (موضوعاتی که می خواهیم درباره آنها شناخت پیدا کنیم، دو دسته اند :
دسته اول موضوعاتی هستند که در محدوده شناخت ما قرار می گیرند، مانند گیاهان، حیوانات، ستارگان و کیهانها؛ حتی کیهانهای بسیار دور هم ممکن است روزی شناسایی شوند و انسان بتواند به ماهیت و ذات آنها دست یابد. در حقیقت، ذهن ما توان و گنجایش فهم چیستی و ذات چنین موضوعاتی را دارد، زیرا همه آنها اموری محدود هستند.

9 دسته دوم موضوعاتی هستند که نامحدودند و ذهن ما گنجایش درک آنها را ندارد؛ زیرا لازمه شناخت هر چیزی احاطه و دسترسی به آن است. در واقع، ما به دلیل محدود بودن ذهن خود نمی توانیم ذات امور نامحدود را تصور کنیم و چگونگی وجودشان را دریابیم. ^{۱۰} خیر زیرا خداوند حقیقتی نامحدود دارد؛ در نتیجه، ذهن ما نمی تواند به حقیقت او احاطه پیدا کند و ذاتش را شناسایی نماید. بنابراین، با اینکه ما به وجود خداوند به عنوان آفریدگار جهان پی می بریم و صفات او را

هستی

۱- علم الیقین، ملا محسن فیض کاشانی، ج ۱، ص ۴۹.

ذات - حیاتی - ماهیت - حقیقت خداوند محال است

عَلَيْهِ السَّلَامُ

می‌توانیم بشناسیم، اما نمی‌توانیم ذات و چیستی او را دریابیم؛ از همین رو پیامبر اکرم

فرموده است:

تَفَكَّرُوا فِي كُلِّ شَيْءٍ **تفکر در ذات خداوند جایز نیست**
وَلَا تَفَكَّرُوا فِي ذَاتِ اللَّهِ **چیستی خداوند**
در همه چیز تفکر کنید
ولی در ذات خداوند تفکر نکنید.

دانش تکمیلی

اگر می‌خواهید در موارد زیر اطلاعات بیشتری به دست آورید، به وبگاه گروه قرآن و معارف اسلامی دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری به آدرس زیر مراجعه کنید:
<http://quran-dept.talif.sch.ir>

- ۱- آشنایی با دلایلی درباره وجود خداوند
- ۲- پاسخ به این پرسش که: آیا نظریه تکامل داروین و یا نظریه بیگ بنگ می‌تواند به مباحث خداشناسی لطمه‌ای بزند؟

پاسخ سؤالات شما (۲)

چگونه می‌توان خدا را دید؟

رؤیت خداوند با چشم غیرممکن است، زیرا چشم ساختار مادی و جسمانی دارد و فقط از اشیا می‌تواند عکس برداری کند؛ آن‌هم اشیا بی که طیف نوری قابل درک برای چشم را منعکس کنند؛ مثلاً چشم ما نورهای مادون قرمز و ماورای بنفش را نمی‌بیند. بنابراین، چشم حتی توانایی دیدن همه اشیا مادی را هم ندارد، چه برسد به موجودات غیرمادی (مانند فرشتگان) و از این بالاتر به وجود مقدس خداوند که هیچ شکل و تصویری و هیچ طول و عرض و ارتفاعی ندارد. بنابراین، خداوند را نه تنها در این دنیا نمی‌توان با چشم مادی دید، بلکه در آخرت نیز نمی‌توان او را با این چشم مشاهده کرد.

اما نوعی از دیدن وجود دارد که نه تنها امکان‌پذیر است، بلکه از برترین هدف‌های زندگی است و هر کس باید برای رسیدن به چنین دیدنی تلاش کند. این مرتبه، دیدن به وسیله «قلب» و ملاقات با خداست.

۱- نهج الفصاحه (مجموعه کلمات قصار حضرت رسول ﷺ)، مترجم و گردآورنده: ابوالقاسم پاینده، ص ۳۸۹.

دوست نزدیک‌تر از من به من است
چه کنم با که توان گفت که دوست

وین عجب‌تر که من از وی دورم
در کنار من و من مهجورم

اندیشه و تحقیق

با وجود شباهت‌های ظاهری رابطه خدا و جهان با رابطه ساعت‌ساز و ساعت،
تفاوت‌های این دو رابطه را بنویسید.

تهیه شده توسط
حسین سلیقه

یگانه بی همتا

تمیّه شده توسط
حسین سلیقه

«خدای من! مرا این عزّت بس که بنده تو باشم و این افتخار بس که تو پروردگار منی، خدای من!
تو همان گونه‌ای که من دوست دارم، بس مرا همان گونه قرار ده که تو دوست داری.»
امام علی (علیه السلام)

ن* مهم ترین اعتقاد دینی «توحید و یکتاپرستی» است. اسلام دین توحید و قرآن کتاب توحید است.
در اسلام بدون اعتقاد به **توحید** هیچ اعتقاد دیگری اعتبار ندارد. **توحید** سرلوحه دعوت همه پیامبران بوده است. خداوند در قرآن کریم اخلاق، احکام و همه اعمال فردی و اجتماعی مؤمنان را بر مدار توحید قرار داده است. **توحید** مانند روحی در پیکره معارف و احکام دین حضور دارد و به آن حیات و معنا می بخشد؛

از این رو شایسته است درباره ابعاد این اصل اساسی بیشتر بیندیشیم:

- ۱- حقیقت توحید چیست و مراتب آن کدام اند؟
- ۲- مرز میان توحید و شرک چیست؟
- ۳- آیا درخواست از غیر خدا مساوی با شرک است؟

۱- إلهی کفی بی عزّا أَنْ أَكُونَ لَكَ عَبْدًا وَ كَفَى بِي فَخْرًا أَنْ تَكُونَ لِي رَبًّا أَنْتَ كَمَا أَحْبَبْتَ فَلَجَعَلَنِي كَمَا تُحِبُّ؛

بحار الانوار، مجلسی، ج ۹۱، ص ۹۲.

نظری
توحید
مراتب
۱- توحید
۲- توحید
۳- توحید
۴- توحید

1 توحید به چه معناست؟
2 پیامبر اسلام از مشرکان با گفتن لا اله الا الله چه چیزی را می خواست؟

ن * 3 گفتن لا اله الا الله چه نتایجی را به همراه دارد؟

ن * 4 مراتب توحید را نام برده و هر کدام را تعریف کنید

توحید و برخی مراتب آن^۱

1 (توحید به معنای اعتقاد به خدای یگانه است؛ یعنی خدا بی همتاست و شریکی ندارد و این بیانگر اصل و حقیقت توحید است.)^۲ (رسول خدا ﷺ)، از همان آغاز رسالت خود، از مشرکان می خواست با گفتن جمله «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» دست از شرک و بت پرستی بردارند و به خدای یگانه ایمان آورند.^۳ (با گفتن این عبارت، تمام احکام و حقوق اسلامی فرد به رسمیت شناخته می شود و دفاع از حقوق او بر دیگر مسلمانان واجب می گردد و در زمره برادران و خواهران دینی قرار می گیرد.) بنابراین، جمله «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» فقط یک شعار نیست بلکه پایبندی به آن، همه زندگی فرد مسلمان را در رابطه با خدا، خویشتن، خانواده، اجتماع و دیگر مخلوقات تغییر می دهد.

توحید و یگانگی خداوند مراتبی دارد که به برخی از این مراتب می پردازیم :

4 (۱- **توحید در خالقیت** : توحید در خالقیت عبارت از این است که معتقد باشیم خداوند تنها مبدأ و خالق جهان است، موجودات همه مخلوق او هستند و در کار آفرینش شریک و همتایی ندارد.)

لِلَّهِ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ...^۲ خدا آفریننده هر چیزی است... خلق - آفرینش - به به آوردن

4 (۲- **توحید در مالکیت** : از آنجا که خداوند تنها خالق جهان است پس تنها مالک آن نیز هست؛ زیرا هر کس که چیزی را پدید می آورد، مالک آن است.)

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ...^۳ آنچه در آسمان ها و آنچه در زمین است، از آن خداست.

4 (۳- **توحید در ولایت** : هر کس مالک چیزی باشد حق تصرف و تغییر در آن چیز را دارد، اما دیگران بدون اجازه وی نمی توانند در آن تصرف یا از آن استفاده کنند. به این حق تصرف، ولایت و

سرپرستی می گویند) 5 اجازه خداوند به مخلوقات برای تصرف در جهان به چه معناست؟

... مَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ آنها هیچ ولی [سرپرستی] جز او ندارند

وَلَا يُشْرِكُ فِي حُكْمِهِ أَحَدًا^۴ و او در فرمانروایی خویش کسی را شریک نمی سازد.

از آنجا که خداوند، تنها مالک جهان است تنها ولی و سرپرست جهان نیز هست و مخلوقات، جز به اجازه او نمی توانند در جهان تصرف کنند.^۵ (چنین اجازه ای به معنی واگذاری ولایت خداوند به دیگری نیست، بلکه بدین معناست که خداوند آن شخص را در مسیر و مجرای ولایت خود قرار داده است.)

۱- مباحث درس اول و دوم درباره توحید، برگرفته از مجموعه آثار استاد شهید مطهری، ج ۲، صص ۹۹ تا ۱۰۷ و ۱۱۹ تا ۱۳۷ می باشد.

۲- سوره زمر، آیه ۶۲.

۳- سوره آل عمران، آیه ۱۰۹.

۴- سوره کهف، آیه ۲۶.

6 (اگر خداوند پیامبر اکرم ﷺ را ولی انسان‌ها معرفی می‌کند، بدین معناست که ایشان را واسطهٔ ولایت

خود و رسانندهٔ فرمان‌هایش قرار داده است.) **بردرمی - تدبیر - اداره - مدیریت رهبری**

4 (۴- **توحید در ربوبیت**) ⁷ (رب) به معنای مالک و صاحب اختیاری است که تدبیر و پرورش مخلوق به دست اوست. ⁴ هر کس که خالق و مالک و ولی چیزی باشد می‌تواند آن را تدبیر کرده و پرورش دهد. از آنجا که خداوند تنها خالق، مالک و ولی جهان است، تنها رب هستی نیز می‌باشد. اوست که جهان را اداره می‌کند و آن را به سوی مقصدی که برایش معین فرموده هدایت می‌نماید

و به پیش می‌برد. 8 **ایا توحید در ربوبیت به معنای عدم قدرت تدبیر انسان است؟ با مثال توضیح دهید**

البته باید به این نکته توجه داشت که ⁸ توحید در ربوبیت بدان معنا نیست که موجودات، به خصوص انسان، نقشی در پرورش و تدبیر سایر مخلوقات ندارند؛ **باغبانی** که زحمت می‌کشد و به پرورش درختان اقدام می‌کند، رشد این درختان نتیجهٔ تدبیر اوست. بلکه، توحید در ربوبیت بدین معناست که این باغبان و تدبیرش همه از آن خدا و تحت تدبیر او هستند.)

کشاورز وقتی خود را با دیگران، یعنی کسانی که در کِشت زمین او دخالتی نداشته‌اند، مقایسه می‌کند می‌بیند که این کِشت حاصل دسترنج خودش است، اما وقتی رابطهٔ خود را با خدا بررسی می‌کند، می‌بیند که هم خودش و هم نیرو و توانش از آن خداست و کشت و زرع او براساس استعدادی که خداوند در آن قرار داده رشد کرده و محصول داده است. در نتیجه، در می‌یابد که زارع حقیقی و پرورش دهندهٔ اصلی زراعت او خداست و باید شکرگزار او باشد.^۱

توحید در ربوبیت

بگو: آیا جز خدا پروردگاری را بطلبیم

در حالی که او پروردگار همه چیز است؟...

قُلْ اَعِیْرَ اللّٰهِ اَبْغٰی رَبًّا

وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَیْءٍ...^۲

بیشتر بدانیم

واژه «رب»، در قرآن کریم از اهمیت فراوانی برخوردار است و بعد از واژه «اللّه» بیشترین فراوانی را در میان اسمای الهی دارد. کلمه رب بیش از نهصد بار در قرآن کریم آمده است. عبارت «رَبِّ الْعَالَمِیْنَ» نیز بیش از چهل بار در قرآن تکرار شده است.

۱- اشاره به آیات ۶۳ تا ۶۷ سورة واقعه.

۲- سورة انعام، آیه ۱۶۴.

شرک و مراتب آن

9 شرک به معنای شرک قرار دادن برای خدا است¹⁰ (هر کس که معتقد باشد خداوند شرک دارد مشرک به حساب می آید). شرک نیز مانند توحید درجاتی دارد که متناسب با درجات توحید، به برخی از آنها می پردازیم:

11 (۱- شرک در خالقیت: اگر کسی معتقد باشد که این جهان را چند خالق آفریده اند، گرفتار شرک در خالقیت شده است.)

12 سؤال: چرا خداوند در آفرینش جهان شریکی ندارد؟

12 (این تصور که چند خدا وجود دارد و هر کدام خالق بخشی از جهان اند، یا با همکاری یکدیگر این جهان را آفریده اند، به معنای آن است که هر کدام از آنها محدود و ناقص هستند و به تنهایی نمی توانند کل جهان را خلق کنند.)¹

همچنین به معنای آن است که هر یک از خدایان کمالاتی دارند که دیگری آن کمالات را ندارد و اگر نه عین همدیگر می شوند و دیگر چند خدا نیستند.) چنین خدایان ناقصی، خود، نیازمند هستند و هر یک از آنها به خالق کامل و بی نیازی احتیاج دارد که نیازش را برطرف نماید.
پس تصور چند خدایی صحیح نیست و خدای واحد آفریننده جهان است.

بیشتر بدانیم

مثال زیر می تواند ما را در درک بهتر یکتایی خداوند کمک کند:

دریای بدون ساحل و بیکرانی را فرض کنید که از هیچ جهت محدود نباشد؛ نه از جهت عمق و ارتفاع و نه از جهت طول و عرض، یعنی از هر جهت بیکران باشد. آیا با این فرض می توان دریای دومی را در کنار این دریا قرار داد؟

روشن است که این دریا، جای خالی برای دریای دیگر قرار نمی دهد. «واحد قهار» بودن خداوند که در آیه ۱۶ سوره رعد بیان شده، به معنای آن است که جای خالی برای غیر باقی نگذاشته است تا آن غیر، خود را نشان دهد.

11 (۲- شرک در مالکیت: اعتقاد به اینکه علاوه بر خداوند و در کنار او، دیگران هم مالک بخشی از جهان هستند. اگر کسی معتقد به شرک در خالقیت باشد، معتقد به شرک در مالکیت نیز خواهد بود.)
علت معلول

11 (۳- شرک در ولایت : اعتقاد به اینکه علاوه بر خداوند و در کنار او، دیگرانی نیز هستند که

سرپرستی جهان را بر عهده دارند و خودشان حق تصرف در جهان را دارا می‌باشند.)

ن * 11 (۴- شرک در ربوبیت : اعتقاد به اینکه علاوه بر خداوند و در کنار او، دیگرانی نیز هستند که تدبیر

امور موجودات را برعهده دارند) اگر کسی در کنار ربوبیت الهی، برای خود یا سایر مخلوقات حساب جداگانه باز کند و گمان کند که کسی می‌تواند مستقل از خداوند، امور را تدبیر کند گرفتار شرک شده

است. 13 در چه صورتی انسان گرفتار شرک می‌شود؟

تدبیر در قرآن

(الف) با توجه به اهمیت سورة توحید و جایگاه آن در قرآن کریم، در آیات این سوره تدبیر کنید و پیام‌های آن را به دست آورید.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ (۱) اللَّهُ الصَّمَدُ (۲) لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ (۳) وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ (۴)

۱- اصل توحید :- یگانگی خداوند.....

۲- بی نیاز بودن خداوند.....

۳- خداوند فرزندان ندارد و فرزند کسی نیست 4- خداوند همتا ندارد

(ب) با توجه به آیه ۱۶ سورة رعد، به سؤالات زیر پاسخ دهید :

توحید در ربوبیت قُلْ مَرَرْتُ بِالسَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

اصل توحید قُلْ اللَّهُ

توحید در مالکیت 1-2 قُلْ أَفَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ لَا يَمْلِكُونَ أَنْفُسَهُمْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ

أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ

شرک أَمْ جَعَلُوا لِلدِّشْرَكَاءِ

3 خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ

شرک در خالقیت

و در نتیجه [این دو] آفرینش بر آنان مشتبّه شده است

[و از این روشریکان را نیز مستحق عبادت دیده اند؟!]

۱- فاعل در عبارت «خَلَقُوا» ضمیر «او» است که به شرکاء برمی‌گردد.

توحید در خالقیت
قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ
اصل توحید

بگو خدا آفریننده هر چیزی است،
 و او یکتای مقتدر است.

- ۱- کسی را می توانیم به عنوان رب خود انتخاب کنیم که **صاحب اختیار سود و زیان خود باشد**
- ۲- کسی که اختیار سود و زیان **خود. و! ندادد.** نمی تواند . **رب. دیگران. باشد.**
- ۳- در چه صورت جا داشت که مردم در اعتقاد به توحید در شک بیفتند؟
اگر شریکان خداوند - تنها - مخلوقی را خلق کرده بودند
 (ج) مراتب توحید یا شرک را در آیات ذکر شده مشخص کنید.

.....

طرح چند سؤال

- 14 **مرز توحید و شرک کجاست؟ آیا اگر کسی پزشک را وسیله درمان و بهبود بیماری بداند مشرک است؟ آیا اگر کسی از غیر خدا درخواست کمک کند گرفتار شرک شده است؟ آیا اگر کسی دعا را وسیله جلب مغفرت الهی و صدقه را وسیله دفع بلا بداند مشرک است؟ و بالاخره، آیا توسل به پیامبران * و معصومین (علیهم السلام) شرک به حساب می آید؟**

در پاسخ به سؤال های فوق می گویم :

- 14 (**اولاً** خداوند رابطه علیّت را میان پدیده های جهان حاکم کرده است. آتش موجب گرما و روشنی و دارو سبب شفا و بهبودی است). پزشک وسیله درمان، معمار عامل بنای ساختمان و معلم نیز وسیله تعلیم و تربیت است.

در امور معنوی نیز همین گونه است. دعا سبب آمزش، صدقه موجب دفع بلا، و صله رحم موجب افزایش طول عمر است.

- 14 (**همه** این روابط توسط خود خداوند طراحی شده و به اذن و اراده او صورت می گیرد). بنابراین، کسی که برای آموختن نزد معلم می رود، یا برای درمان به پزشک مراجعه می کند، نه تنها معلم و پزشک را شریک خداوند قرار نداده، بلکه به قانون الهی عمل کرده است.

- 14 (**ثانیاً** همان گونه که درخواست از پزشک برای درمان بیمار با توحید منافاتی ندارد، درخواست از اولیای الهی برای اجابت خواسته ها نیز منافاتی با توحید ندارد؛ زیرا پزشک به واسطه استفاده از اسباب مادی و اولیای الهی به واسطه اسباب غیر مادی و با اذن خداوند این کار را انجام می دهند).

15 (عقیده به توانایی پیامبر اکرم ﷺ و اولیای دین علیهم السلام در برآوردن حاجات انسان (مانند شفا دادن) وقتی موجب شرک است که این توانایی را از خود آنها و مستقل از خدا بدانیم. اما اگر این توانایی را صرفاً از خدا و انجام آن را با درخواست اولیا از خداوند و به اذن خدا بدانیم عین توحید است و از این جهت مانند اثر شفا بخشی داروست که خداوند به آن بخشیده است). این توانایی تنها به زمان حیات دنیوی پیامبر اکرم ﷺ اختصاص ندارد و پس از رحلت ایشان نیز استمرار دارد. به عبارت دیگر، روح مطهر رسول خدا ﷺ پس از رحلت زنده است و می تواند به انسان ها یاری برساند¹. اکنون اگر ما از رسول خدا ﷺ چیزی درخواست کنیم، درخواست از جسم ایشان نیست، بلکه از حقیقت روحانی و معنوی ایشان است. آیا اگر کسی از پدر و مادرش و یا هر مؤمنی بخواهد که برای سعادتمندی او دعا کند، چنین درخواستی شرک آلود است؟

هیچ گروهی از مسلمانان، غیر از جریانی که امروزه به «تکفیری ها» مشهور شده، چنین درخواستی را شرک آلود نمی دانند. جریان تکفیری در سال های اخیر برخی از جوامع و کشورهای اسلامی را گرفتار خود کرده است.¹⁶ پیروان این جریان فکری خشک و غیر عقلانی با تفکر غلطی که درباره توحید و شرک دارند، هر مسلمانی را که مانند آنها نمی اندیشد، مشرک و کافر می خوانند و گاه کشتن او را واجب می شمارند. **پیروان این جریان می گویند** ¹ توسل به پیامبران و معصومین شرک است. ² طلب دعا و شفیع قرار دادن دیگران برای اینکه خدا انسان را ببخشد، شرک است و همچنین معتقدند این گونه افراد کافر هستند و مسلمان محسوب نمی شوند.

متأسفانه این جریان، بزرگ ترین ضربه را بر اسلام وارد کرد و سبب تنفر برخی از مردم جهان از دین اسلام شد. ن * * 16 **تکفیری ها چه کسانی هستند ؟ و چه عقایدی دارند؟**

هم اندیشی

به نظر شما، چرا دقیقاً در زمانی که مسلمانان در پرتو بیداری اسلامی، در حال معرفی اسلام حقیقی به مردم جهان بودند و حتی جمعیت کشورهای صنعتی به سرعت در حال تغییر به نفع مسلمانان بود، چنین جریانی شکل گرفت؟

۱ - نمونه بارز این موضوع شهیدان هستند که به تصریح قرآن کریم زنده اند و مانند زمان حیات در دنیا و بلکه بیشتر از آن، از احوال این دنیا با خبر هستند (سوره بقره، آیه ۱۵۴) و معلوم است که مقام پیامبر مکرم اسلام ﷺ بالاتر از شهیدان است.

جریان «تکفیری» که این روزها گروه‌های مختلف با نام‌های گوناگونی را شامل می‌شود، ریشه در یک جریان تاریخی در تاریخ اسلام دارد. برای شناخت ریشه‌های تاریخی این جریان، به وبگاه گروه قرآن و معارف اسلامی به نشانی <http://quran-dept.talif.sch.ir> بخش «دانش تکمیلی» مراجعه کنید.

ذکر نمونه‌هایی از توسل در قرآن کریم

۱- قرآن کریم نقل می‌کند که فرزندان یعقوب از پدرشان درخواست کردند که برای آنها طلب آموزش کند و یعقوب نیز به آنان وعده دعا داد.^۱

۲- قرآن کریم بیان می‌کند که استغفار پیامبر در حق گنهکاران مؤثر است :
 وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا^۲

اگر آنان وقتی به خود ستم کرده بودند، پیش تو می‌آمدند و از خدا آموزش می‌خواستند و پیامبر برای آنان طلب آموزش می‌کرد، قطعاً خدا را توبه‌پذیر مهربان می‌یافتند.

همچنین در تاریخ آمده است که مسلمانان در زمان پیامبر برای درخواست دعا نزد آن حضرت می‌آمدند. پس از رحلت ایشان نیز کنار قبر ایشان می‌رفتند و یا از دور درخواست خود را مطرح می‌کردند.^۳

۱- سورة يوسف، آیات ۹۷ و ۹۸.

۲- سورة نساء، آیه ۶۴.

۳- سنن دارمی، أبو محمد الدارمی، ج ۱، صص ۴۳ و ۴۴ (باب: اکرم الله نبيه بعد موته)؛ وفاء الوفاء بأخبار دار المصطفى، علی بن عبد الله سهمودی، ج ۲، ص ۵۴۹.

آیا تبرک جستن به قبور یا بارگاه اولیای الهی شرک به حساب می‌آید؟

پاسخ به این سؤال را در وبگاه گروه قرآن و معارف به نشانی <http://quran-dept.talif.sch.ir> بخش «دانش تکمیلی» مشاهده کنید تا ببینید که جز همین گروه‌های تکفیری و ریشه‌های تاریخی آنان، هیچ‌یک از فرقه‌های مسلمان و علمای اسلامی این امور را شرک به حساب نمی‌آورند.

باور به توحید در خالقیت، مالکیت، ولایت و ربوبیت چه تأثیری در زندگی ما می‌گذارد؟

توحید و سبک زندگی

تهیه شده

توسط

حسین سلیمه

گلپانگ سرپلندی بر آسمان توان زد^۱

بر آستان جانان گر سر توان نهادن
توحید در عبادت - توحید عملی

وقتی برای خرید یک کالا به بازار می‌رویم، معمولاً با رسیدن به اولین مغازه و دیدن اولین نمونه دست به خرید نمی‌زنیم، بلکه با جست‌وجو، بهترین‌ها را انتخاب می‌کنیم.

امروزه در بازار سبک زندگی، سبک‌های گوناگونی از زیستن تبلیغ می‌شود که ما باید از میان آنها بهترین را انتخاب کنیم. انتخاب هر یک از این سبک‌ها، مسیر زندگی ما را تغییر می‌دهد و سرنوشت دنیا و آخرت ما را رقم می‌زند. وقتی برای خرید یک کالا، آن‌چنان دقت و حساسیتی به خرج می‌دهیم، پس باید این انتخاب مهم براساس فکر و به‌دور از احساسات باشد و دلیلی محکم و عقل‌پسند از آن حمایت کند.

خوب است بدانیم که هر سبکی از زندگی، ریشه در اندیشه‌های خاصی داشته و از جهان‌بینی^۲ ویژه‌ای سرچشمه می‌گیرد. شناخت آن ریشه‌ها کمک فراوانی به تصمیم‌گیری درست ما خواهد کرد.

«زندگی، توحیدی» نیز شیوه‌ای از زندگی است که ریشه در جهان‌بینی، توحیدی دارد و در درس‌های گذشته تا حدودی با این جهان‌بینی آشنا شدیم.

در این درس می‌خواهیم به این پرسش پاسخ دهیم که ایمان به خداوند، به عنوان خالق و پروردگار جهان، چه سبکی از زندگی را به دنبال می‌آورد و در مقابل آن کدام سبک از زندگی قرار می‌گیرد؟

۱- غزلیات، حافظ، غزل شماره ۱۵۴.

۲- جهان‌بینی به معنای نوع نگاه و نگرش انسان یا یک مکتب به جهان و هستی است.

یادآوری

در پایه دهم، این اصل کلی را آموختیم که **فکار و اعتقادات** هر فرد مهم ترین عامل در **تعیین هدف ها** و رفتارهای اوست؛ مثلاً اگر کسی پذیرفت و ایمان پیدا کرد که سعادت بشر در کسب ثروت است و انسان فقط با لذات مادی خوشبخت می شود، به طور طبیعی، زندگی خود را صرف رسیدن به همین هدف می کند. یا اگر کسی چنین اندیشید و واقعاً معتقد شد که دانش و آگاهی، بزرگ ترین کمال انسان است و هیچ امر دیگری با آن قابل مقایسه نیست، عمر خود را به کسب علم خواهد گذراند و در همین راه تلاش خواهد کرد.

پس هر فردی متناسب با **اعتقادات** خویش، **مسیر زندگی** خود را انتخاب و بر همان اساس رفتار خواهد کرد.

1 بازتاب توحید در زندگی را توضیح دهید

بازتاب توحید در زندگی

با توجه به اصل فوق می توانیم بگوییم ¹ (انسانی که خداوند را به عنوان تنها خالق جهان پذیرفته است و ایمان دارد که او پروردگار هستی است، **علت** رفتاری متناسب با این اعتقاد خواهد داشت و جهت زندگی خود را خدا قرار خواهد داد. چنین انسانی در مسیر «توحید عملی» حرکت می کند. به عنوان مثال، می توانیم از جعفر بن ابی طالب یاد کنیم که در حضور «نجاشی»، پادشاه حبشه، اثرات پذیرش این اعتقاد را، این گونه توصیف کرد:

«ما قبلاً قومی جاهل بودیم، بت می پرستیدیم، مردار می خوردیم، مرتکب زشتی ها می شدیم، پیوند خویشاوندی را قطع می کردیم، بی پناه را پناه نمی دادیم و قوی، ضعیف را می بلعید. این چنین بودیم تا اینکه خداوند از میان ما پیامبری مبعوث فرمود که خانواده اش را می شناسیم و به صداقت و امانت داری و عفتش ایمان داریم.

پیامبر، ما را به خدا فراخواند که او را یگانه بدانیم، عبادت کنیم و آنچه را که خود و پدرانمان می پرستیدیم کنار بگذاریم، چیزی را شریک او قرار ندهیم، او ما را به عدل، احسان، راستی، درستی، امانت داری و نیکی نسبت به خویشان و همسایگان دعوت کرد و از خوردن مال یتیم و ارتکاب فحشا و منکر و دروغ نهی کرد و دستور داد نماز را به پا داریم، زکات بپردازیم و ماه رمضان را روزه بگیریم،

ما نیز او را تصدیق کرده و به او ایمان آوردیم و از او پیروی کردیم.»^۱
 البته، از آنجا که ایمان همه افراد یکسان نیست و دارای شدت و ضعف است^۲، میزان تاثیر گذاری این اعتقاد بستگی به درجه ایمان افراد به توحید و یکتاپرستی دارد. هرچه ایمان قوی تر باشد تاثیر عملی آن در زندگی بیشتر و هرچه ضعیف تر باشد تاثیر آن کمتر خواهد بود. با این معیار، هرکس می تواند درجه ایمان خود و تاثیر آن را در زندگی خویش بررسی کند.

تدبر در قرآن (۱)

با تدبر در آیه زیر به سؤالات پاسخ دهید :

توحید در ربوبیت **إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ** ← همانا خداوند پروردگار من و پروردگار شماست

توحید در عبادت - توحید عملی **فَاعْبُدُوهُ** ← معرول پس او را بندگی کنید

معرول **هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ** [که] این راه راست [و درست] است.

۱- چرا تنها خداوند را باید عبادت کرد؟ **زیرا خداوند پروردگار جهانیان است**

۲- چرا خداوند بندگی خود را، راه راست و درست زندگی بیان کرده است؟

چون خداوند خالق و پروردگار همه موجودات است فقط او می تواند راه درست زندگی را به انسانها نشان دهد

3 **بعد فردی توحید عملی چه اثراتی در زندگی انسان دارد؟ مثال بزنید**

توحید عملی دارای دو بعد فردی و اجتماعی است که به تبیین هر یک می پردازیم :

الف) بعد فردی توحید عملی و ثمرات آن:^۳ (هرکسی در زندگی خود از فرمان های خدا طاعت کند، گام در مسیر توحید عملی گذاشته است. چنین فردی می کوشد تمایلات درونی و تصمیم ها و فعالیت های خود را در جهت خواست و رضایت الهی قرار دهد؛ مثلاً در انتخاب همسر، شغل، دوست، در چگونگی تحصیل، تفریح، ورزش و حتی در انتخاب نوع پوشش و به طور کلی در تمام برنامه های روزانه خود خدا را در نظر می گیرد و تلاش می کند از دایره فرمان های او خارج نشود.)

4 **جهان از نظر انسان موحد چگونه است**

آثار زندگی توحیدی

4 (از نظر انسان موحد هیچ حادثه ای در عالم بی حکمت نیست، گرچه حکمت آن را نداند. از همین رو موحد واقعی همواره انسانی امیدوار است. در مقابل سختی ها و مشکلات، صبور و استوار است و **معرول** آنها را زمینه موفقیت های آینده اش قرار می دهد. باور دارد که دشواری های زندگی نشانه بی مهری خداوند نیست، بلکه بستری برای رشد و شکوفایی اوست.)^۳

۱- سیره النبی، ابن هشام، به تحقیق شیخ محمود طهطاوی، ج ۱، صص ۳۰۸-۳۰۴.

۲- سورة آل عمران، آیه ۵۱.

5 انسان موحد زندگی خود را چگونه تنظیم می کند؟

6 دیدگاه انسان موحد در باره موجودات جهان چگونه است؟

نقش توحید عملی در زندگی فردی

سر ارادت ما و آستان حضرت دوست که هر چه بر سر ما می رود ارادت اوست

نظیر دوست ندیدم، اگر چه از مه و مهر نهادم آینه ها در مقابل رخ دوست^۱

5 (انسان موحد، چون زندگی خود را بر اساس رضایت خداوند تنظیم کرده و پیرو فرمان های اوست، شخصیتی ثابت و پایدار دارد و برخوردار از آرامش روحی است)

6 (انسان موحد موجودات جهان را مخلوق خدا می بیند و می داند که خداوند او را در برابرشان مسئول قرار داده است) بر همین اساس امام علی (علیه السلام) به مردم زمان خود و همه مردمی که به خدا ایمان دارند می فرماید:

«تقوای الهی پیشه کنید؛ هم در مورد بندگان خدا، هم در مورد شهرها و آبادی ها؛ چرا که شما در برابر همه اینها حتی سرزمین ها و چهارپایان مسئولید. خدا را اطاعت کنید و از عصیان او پرهیزید.»^۲

خود ارزیابی

با تفکر در رفتارهای خود، بررسی کنید که تا چه اندازه ویژگی های توحید فردی در شما وجود دارد.

7 در چه صورتی انسان گرفتار شرک عملی می شود

در مقابل^۷ اگر کسی دل به هوای نفس (بت درون) سپرده و او را معبود خود قرار دهد و اوامرش را به فرمان های خداوند ترجیح دهد یا در پی کسب رضایت قدرت های مادی و طاغوت ها (بت های بیرون) برآید، چنین شخصی گرفتار شرک عملی شده است.

بت درون - هوای نفس
آیا دیدی، آن کسی را که هوای نفس خود را معبود خود گرفت،
آیا تو ضامن او می باشی [و به دفاع از او برمی خیزی]؟
آرأیت من اتخذ إلهه هواه
أفأنت تكون عليه كيلاً^۳
عدم امکان هدایت اجباری مشرکان

شرک عملی
مخاطب
آیه:
پیامبر

۱- دیوان حافظ، غزل شماره ۵۸.

۲- نهج البلاغه، بخشی از خطبه ۱۶۷.

۳- سورة فرقان، آیه ۴۳.

۸ تسلیم بودن در برابر امیال نفسانی و فرمان پذیری از طاغوت باعث چه چیزی می شود؟ چرا؟

8) تسلیم بودن در برابر امیال نفسانی و فرمان پذیری از طاغوت باعث می شود شخص، درونی ناآرام و شخصیتی ناپایدار داشته باشد؛ زیرا از یک سو هوای نفس وی هر روز خواسته جدیدی جلوی روی او قرار می دهد و از سوی دیگر، قدرت های مادی که هر روز رنگ عوض می کنند او را به بردگی جدیدی می کشانند.

تدبیر در قرآن (۲)

با توجه به آیه زیر به سؤالات پاسخ دهید :

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ^۱

عبادت از روی تردید

از مردم کسی هست که خدا را بر یک جانب و کناره ای [تنها به زبان و هنگام وسعت و آسودگی] عبادت و بندگی می کند،

پس اگر خیری به او رسد، دلش به آن آرام می گیرد و اگر بلایی به او رسد، از خدا رویگردان می شود. او در دنیا و آخرت، [هر دو]، زیان می بیند. این همان زیان آشکار است.

فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ
وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلَى وَجْهِهِ

خَيْرُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ

زیان آشکار

ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ^۲

۱- پرستشی که از روی ایمان باشد با پرستشی که از روی تردید باشد چه تفاوتی دارد؟

۲- چرا برخی انسان ها در برابر هر خیر و شری که به آنها می رسد دو روش متفاوت پیش می گیرند؟

- ۱ پرستش از روی ایمان باعث ثبات قدم انسان است ولی پرستش از روی تردید باعث می شود انسان شخصیتی ناپایدار داشته باشد
- ۲ زیرا تسلیم خواسته های نفسانی خود هستند و عبادت آنها از روی تردید است

ب) بُعد اجتماعی توحید عملی و ثمرات آن^۹: (بعد اجتماعی توحید به معنای قرار گرفتن همه

ارکان یک جامعه در جهت خداوند و اطاعت همه جانبه از اوست). مهم ترین رکن یک جامعه حکومت^{۱۰} آن است. وقتی یک جامعه توحیدی است که حاکم آن بر اساس قوانین الهی به حکومت رسیده باشد و همان شرایطی را که خداوند برای حاکم تعیین کرده است دارا باشد و بکوشد قوانین الهی را در جامعه به اجرا درآورد.

مشروعیت

۹ بعد اجتماعی توحید به چه معناست؟

۱۰ در چه صورتی یک نظام اجتماعی توحیدی است؟

۱- کلمه (حرف) به معنای طرف، لبه، جانب و کناره هر چیزی است. «علی حرف» اشاره به این دارد که بعضی از مردم برطرف و کناره دین و ایمان ایستاده اند و در متن ایمان و اسلام قرار ندارند؛ روشن است کسانی که در لبه چیزی قرار گرفته اند در آن چیز مستقر و با بر جا نیستند و با تکان مختصری از مسیر خارج می شوند. عبادت افراد مورد نظر مقطعی است، نه همیشگی؛ وقتی خیری به آنها می رسد عابد هستند و هنگامی که شری به آنها می رسد، از خدا رویگردان می شوند.

۲- سوره حج، آیه ۱۱.

۱) جامعه توحیدی چه ویژگی هایی دارد دو مورد بیان کنید

یک جامعه، علاوه بر رکن سیاسی، دارای ارکان دیگری مانند اقتصاد و فرهنگ نیز هست^{۱۱} جامعه‌ای که در مسیر توحید اجتماعی حرکت می‌کند، اقتصاد و فرهنگ و سایر ابعاد و ارکان آن نیز به سوی اجرای فرمان‌های خدای یگانه پیش می‌رود و به صورت جامعه‌ای عدالت‌گستر درمی‌آید^۱ ۱۱) جامعه توحیدی، حکومت کسانی را که خداوند به آنها حق حکومت نداده است نمی‌پذیرد، با آنان که نسبت به خداوند و مسلمانان دشمنی می‌ورزند، دوستی نمی‌کند، با ظالمان مبارزه می‌کند، بنابه فرمان خداوند، از محرومان و مستضعفان حمایت می‌کند^۲ و به این سخن خداوند گوش فرامی‌دهد که فرموده است :

پیام آیه: دیدگاه جامعه توحیدی در باره دشمنان خدا

ای کسانی که ایمان آورده‌اید

دشمن من و دشمن خودتان را دوست نگیرید،

[به گونه‌ای که] با آنان مهربانی کنید

حال آنکه آنان به دین حقّی که برای شما آمده است، کفر

ورزیده‌اند...

مخاطب آیه مومنان یا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا

لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ

تَلْقَوْنَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ

وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ...^۱

دین اسلام

نهی از دوستی با دشمنان خدا و دشمنان مسلمانان

۱۲) میان بعد فردی و اجتماعی توحید چه رابطه‌ای برقرار است؟ توضیح دهید

ارتباط دوسویه توحید فردی و اجتماعی

پاسخ سوال آینده و

۱۲) میان بُعد فردی و بُعد اجتماعی توحید رابطه متقابل وجود دارد. هر قدر که مردم یک جامعه به سوی توحید حرکت کنند ارکان جامعه نیز بیشتر رنگ توحیدی به خود می‌گیرد؛ همان‌طور که هر قدر نهادهای اجتماعی در خدمت اجرای قوانین الهی باشد، زمینه برای رشد انسان‌ها و حرکت به سوی خداوند و زندگی موحدانه آسان‌تر می‌گردد.

از این رو، اگر قرار باشد همه فقط خواسته‌ها و تمایلات دنیوی خود را دنبال کنند و تنها منافع خود را محور فعالیت اجتماعی قرار دهند و اهل ایثار و تعاون و خیر رساندن به دیگران نباشند^{۱۳} تفرقه و تضاد جامعه را فرا می‌گیرد و امکان رشد و تعالی از بین می‌رود. در چنین جامعه‌ای، روز به روز انسان‌های ستمگر قدرت بیشتری پیدا می‌کنند و دیگران را در خدمت امیال خود به کار می‌گیرند. در نتیجه، دیگر سخنی از حاکمیت خداوند و فرمان‌های او نیست، بلکه سخن از حاکمیت طاغوت و دستورهای اوست^۲.

۱۳) اگر افراد جامعه فقط خواسته‌ها و تمایلات دنیایی خود را دنبال کنند چه نتایج خواهد داشت؟

۱- سورة متحنه، آیه ۱.

۲- مجموعه آثار، شهید مطهری، ج ۲، صص ۱۱۷-۱۱۰.

ممکن است کسی بپرسد: چرا با وجود آنکه کشور ما براساس قوانین اسلامی اداره می‌شود در ابعاد مختلف اقتصادی و فرهنگی با معیارهای جامعه توحیدی فاصله دارد؟
برای دریافت پاسخ این سؤال به وبگاه گروه قرآن و معارف اسلامی به نشانی <http://quran-dept.talif.sch.ir> بخش «دانش تکمیلی»، مراجعه کنید.

توحید و شرک در جهان امروز

توحید، روح و محور زندگی دینی و **شرک** روح و محور زندگی ضد دینی است. تا اینجا مراتب و ابعاد توحید را شناخته‌ایم. اکنون می‌خواهیم ببینیم زندگی انسان عصر حاضر تا چه اندازه توحیدی است و کدام یک از مراتب توحید در آن بیشتر مورد غفلت قرار گرفته است. منظور ما از انسان عصر حاضر تمام افراد جامعه نیست، بلکه جو حاکم بر اکثریت افراد است، نه تک تک افراد. می‌دانیم که جوامع بشری، امروز از نظر صنعت و فناوری پیشرفت فراوانی کرده‌اند و این جوامع را نمی‌توان از این جهت با جوامع گذشته مقایسه کرد. همچنین انسان امروز کمتر از بت پرستان قبل از اسلام، که بیش از ۳۶۰ بت را می‌پرستیدند^۱، به دنبال این قبیل بت پرستی‌هاست. بنابراین، جای طرح این سؤال هست که آیا انسان و جوامع بشری به سوی زندگی توحیدی حرکت می‌کنند؟

در ابتدا به نظر می‌رسد که امروزه کمتر کسی گرفتار شرک باشد و از این جهت نیز بشر در مسیر پیشرفت می‌باشد، اما یک واقعیت تلخ در اینجا وجود دارد و آن این است که گرچه شرک در قالب بت و مانند آن در میان بیشتر جوامع امروزی وجود ندارد، اما انواع دیگری از شرک که بسیار پیچیده‌تر از شرک قدیم است، در میان بشر به چشم می‌خورد که خوب است به آنها توجه کنیم و برای دوری از آنها تلاش نماییم؛ از جمله اینکه: ۱۴ دو نمونه از شرک جدید که در جوامع امروزی وجود دارد را بیان کنید

۱۴ (۱) - امروزه، بسیاری از انسان‌ها، جهان خلقت را ملک خود تلقی می‌کنند و بدون توجه به نظر مالک حقیقی آن، یعنی خدا، هرگونه که بخواهند در آن جهان تصرف می‌کنند. این افراد و جوامع، در واقع خود را مالک و ولی و پرورش‌دهنده (رب) جهان می‌پندارند که از جمله پیامدهای آن تخریب محیط‌زیست، آلوده شدن طبیعت، پیدا شدن جوامع بسیار فقیر در کنار جوامع بسیار ثروتمند و مانند

آنهاست. برخی از این انسان‌ها، مانند **فرعون** که «**أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى**» می‌گفت و خود را پروردگار بزرگ مردم معرفی می‌کرد؛ خود را مالک دیگر جوامع می‌پندارند و برای تصمیم‌گیری می‌کنند.

14 (۲) - بسیاری از انسان‌ها چنان به امور دنیوی سرگرم شده‌اند که خدا را فراموش کرده و خداوند در قلب آنها جایگاهی ندارد؛ زینت دنیا و لذات و شهوات چنان در دلشان فزونی یافته که جایی برای خلوتِ انس با خدا و درک معنویت نیایش با پروردگار باقی نگذاشته است.^۱

گوی، هوی و هوس و آنچه و آن کس که آنان را به هوس‌هایشان می‌رساند، بت و معبودشان شده و آنها را همچون خدا می‌پرستند؛ و از ابزارهای جدید مانند سینما، تلویزیون، ماهواره، اینترنت و سایر رسانه‌ها در این راه بهره می‌گیرند و یکسره از خدا و آخرت غافل شده‌اند.

به نظر شما وظیفه ما در مقابل وضع موجود چیست و چگونه می‌توانیم به اصلاح جامعه امروزی اقدام کنیم؟

تحلیل و بررسی

درباره این سؤال‌ها فکر کنید و در صورت نیاز با دبیر خود مشورت کرده و پاسخی برای هریک تهیه نمایید؛ سپس نتیجه تحلیل و بررسی خود را در کلاس ارائه کنید.

- آیا به‌طور کلی انسان امروزی بیش از گذشته به یاد خداست؟

- آیا مردم در انتخاب نوع پوشش، غذا، تفریح، مشاهده فیلم، مطالعه کتاب، ورود به سایت‌های اینترنتی و شبکه‌های اجتماعی حلال و حرام الهی را مراعات می‌کنند؟

- آیا بشر امروز، اصولاً به دنبال یادگیری تکالیف الهی خود است؟

- الگوهای بشر امروزی چگونه‌اند؟ آیا الگوهای هستند که سبک زندگی آنها موردپسند و رضایت خداوند باشد؟

- به نظر شما چگونه می‌توان مظاهر شرک را از جامعه دور کرد و مظاهر توحید را تقویت نمود؟

۱- سورة نازعات، آیه ۲۴.

۲- از نگاه قرآن، دنیا بد نیست و ما اجازه نداریم با بدینی به آن نگاه کنیم؛ آنچه بد است این است که همه هم و غم ما دنیا شود و به همین زندگی دنیوی بسنده کنیم و هدف نهایی خود را دنیا قرار دهیم و از امور معنوی و جهان آخرت غافل شویم. به عبارت دیگر، دنیا بد نیست، فقط کم است و حیف است که انسان با آن همه ظرفیت‌ها به کم قانع شود؛ آدمی برای زندگی هفتاد سال نیست. (برگرفته از کتاب حکمت‌ها و اندرزهای شهید مطهری، فصل نظر دین درباره دنیا).

آیا می‌توان تنها به جنبه فردی توحید عملی معتقد بود ولی جنبه اجتماعی آن را قبول نداشت؟

تهیه شده توسط
حسین سلیقه